

Felbegreppet, funktionsgarantier och försäkring

vid funktionssvikt hos varan

Av professor ANDERS AGELL

1. Problemet

Den 1 januari 1991 trädde den nya köplagen (1990:931) och den nya konsumentköplagen (1990:93) i kraft. Lagstiftningen har medfört att man på sina håll inom handeln avskaffat de tidigare leverantörsgarantierna enligt vilka en säljare eller en tillverkare svarar för fel, som kan uppkomma i en såld vara under en angiven garantitid. Samtidigt har man ersatt garantin med en särskild försäkring för skada som kan drabba varan efter leveransen. Dessa förändringar har redan i slutet av februari lett till att konsumentombudsmannen (KO) väckt talan vid marknadsdomstolen mot två stora företag. Förhållandet skall beröras vidare nedan (under 7).

Ett syfte med den följande framställningen är att belysa innebörden av att man byter en funktionsgaranti mot en försäkring. Som en bakgrund måste då klarläggas vad säljarens grundläggande felansvar innebär oberoende av varje garanti och hur säljarens ansvar förändras, om det lämnas en garanti för en varas hållbarhet eller funktion under en viss tid.¹

Framställningen är i huvudsak tillämplig både på konsumentköp och vanliga köp. Den nya konsumentköplagen (1990:932, KKL) är avsedd att ge en fullständig reglering för konsumentköp, och sådana köp faller såtillvida inte under den allmänna, nya köplagen (1990:931, KöpL). KKL:s regler är i princip tvingande till konsumentens förmån. Lagen innehåller också en del regler, som är förmånligare för köparen än motsvarande regler i KöpL. Till större delen är reglerna dock desamma. En del spörsmål har lämnats helt oreglerade vid konsumentköp (t. ex. regler om befarat avtalsbrott och om parts konkurs), eftersom dessa köp antagits inte kräva en lika utförlig reglering som köp i allmänhet.²

¹ Uppsatsen utgör en överarbetning av en föreläsning som författaren höll i februari 1991 vid juridiska fakulteten i Uppsala under en s. k. utbildningsdag för praktiskt verkssamma jurister.

² Detta måste emellertid få till konsekvens att vissa regler, som finns enbart i köplagen, kan komma att bli analogivis tillämpliga även på konsumentköp. För min del kan jag inte uppskatta lagstiftningstekniken med två olika men till större delen likalydande lagar i stället för en enda köplag med vissa specialregler för konsumentköp. Den nu valda tekniken har motiverats med att konsumenterna bör kunna i en, lättläst lag stu-

2. Påföljderna vid fel i såld vara

I den nya köprätten har köparen, om en såld vara är behäftad med fel, fått en ny påföljds möjlighet, som han tidigare haft bara om säljaren gjort ett särskilt åtagande, nämligen att begära *avhjälpande* av felet. Denna rätt och köparens möjlighet att begära *omleverans* (dvs. rätten att begära gillt gods enligt äldre terminologi) är s. k. *primära* påföljder. Får inte köparen rättelse genom avhjälpande eller omleverans, kan han subsidiärt begära *prisavdrag* eller *häva* köpet. Han kan dessutom yrka *skadestånd*, som går vid sidan av prioritetsordningen beträffande övriga påföljder.

För säljarens skadeståndsansvar gäller det nyinförda s. k. *kontrollansvaret*, en nyskapelse som hämtats från den s. k. internationella köplagen enligt FN-konventionen (även kallad Wienkonventionen) från 1980.³ Samtidigt har lagstiftningen övergett den tidigare indelningen mellan köp av bestämt gods (speciesköp) och leveransavtal (genusköp). Den indelningen låg ju enligt 1905 års köplag till grund för ett strikt skadeståndsansvar vid genusköp men ett ansvar endast för försumlighet och garanti vid speciesköp. Det nya rättsläget kan sägas innebära, att säljarens skadeståndsansvar blivit strängare vid speciesköp men något mildare vid leveransavtal. Säljaren kan nämligen gå fri från kontrollansvaret inte bara när ett fel (eller dröjsmål med leverans) berott på objektiv omöjlighet och *force majeure* utan också i vissa andra fall när hans oriktiga prestation berott på omständigheter, som typiskt sett legat utanför hans egen kontrollsfär (eller utanför kontrollen hos en underleverantör).

Vad som nu sagts om påföljderna i allmänhet gäller enligt både KöpL och KKL. Vid konsumentköp var säljarens skadeståndsansvar enligt tvingande regler mildare enligt 1973 års konsumentköplag (1973:877) än vad som numera gäller. Om säljaren gjort ett särskilt åtagande att avhjälpa ett fel, men inte fullgjorde avhjälpningsåta-

dera sina rättigheter. Tekniken gör emellertid att det blir betydligt svårare att få ett samlat grepp om likheter och skillnader mellan olika köp. Hellner har nyligen lanserat begreppet "effektivitet" — vid sidan av begreppen "läsbarhet" och "begriplighet" — som uttryck för en lags förmåga att i olika hänseenden ge ledning för rättstillämpningen. (Se Hellner, Lagstiftning inom förmögenhetsrätten. Praktik, teori, teknik, Stockholm 1990, s. 219 ff.) Mina här gjorda omdömen om KKL som en fristående lag i förhållande till KöpL tycks kunna uttryckas så att man förlorar i effektivitet även om man vunnit något i läsbarhet.

³ Ytterligare en benämning är CISG, dvs. Convention on Contracts for the International Sale of Goods. Den internationella köplagen har inkorporerats i svensk rätt genom SFS 1987:822. Lagen skall tillämpas för köp i allmänhet (inte konsumentköp) om parterna har affärsställen i skilda stater och a) dessa är antingen fördragsslutande stater eller b) när internationellt privaträttsliga regler leder till att lagen i en fördragsslutande stat skall tillämpas. (Lagen skall inte tillämpas mellan parter i de nordiska länderna.) Den internationella köplagen utgör sålunda en del av svensk, nationell rätt. Dess tillämpning kan som synes bero på lagvalsreglerna i lagen (1964:528) om tillämplig lag beträffande internationella köp av lösa saker.

gandet, hade konsumenten alltid rätt att få skälig ersättning för vad det kostade att avhjälpa felet (4 §). Han hade därutöver en ytterligare rätt till skälig ersättning för utgifter vid dröjsmål eller fel, om säljaren inte visade sig fri från försummelse till avtalsbrottet (6 §). I övrigt gällde emellertid reglerna i den allmänna köplagen, som i och för sig, om säljaren inte gjort någon ansvarsfriskrivning, kunde vara förmånligare för konsumenten än det tvingande skyddet enligt 1973 års lag.

Enligt KKL har konsumenten, när säljaren är ersättningskyldig, getts rätt till ersättning för alla sina förluster och inte bara för skäliga utgifter. Härom gäller enligt 32 § KKL att skadestånd på grund av fel på varan (eller säljarens dröjsmål) omfattar ”ersättning för utgifter, inkomstförlust, sådan prisskillnad som avses i 33 § (vid täckningsköp, min anm.) samt annan förlust på grund av dröjsmålet eller felet”.

I propositionen angående KKL exemplifierades ganska fylligt vilka skadeposter som lagskrivarna räknade med. Dit hör olika slags *utgifter*: direkta kostnader för reklamation och transporter i samband därmed; utgifter för t. ex. bilbärgning, taxiresor, övernattnings på hotell när en bil haft ett fel; kostnaden för att utnyttja en tvättinrättning när en tvättmaskin varit obrukbar. Vidare har nämnts att en ersättningsgill skada kan bestå i *inkomstförlust* när en köpare t. ex. måste vara borta från sitt arbete därför att det uppkommit fel på en bil eller därför att han måste stanna hemma och ta emot någon representant för säljaren. Även olika *följdförluster* kan enligt propositionen vara ersättningsgilla, såsom när en förhandsbeställd resa med bilfärja inte kan utnyttjas eller — som ett onekligen mycket mera spektakulärt fall — att en utebliven leverans av möbler medför att köparen går miste om ett tillfälle att på fördelaktiga villkor avyttra det gamla möblemanget.⁴ Den gjorda exemplifieringen belyser att lagskrivarna varit måna om att markera, att säljarens kontrollansvar skall täcka hela köparens skada.⁵

Det kan noteras att KKL inte innehåller den distinktion mellan direkt och indirekt förlust för köparen som spelar en viktig roll enligt 40 och 67 §§ KöpL. Enligt dessa lagrum gäller säljarens kontrollansvar enbart köparens direkta förlust; indirekt förlust behöver en säljare ersätta bara på grund av vårdslöshet eller sär-

⁴ Se till det sagda prop. 1989/90:89 s. 40 ff. och 134 ff.

⁵ Exemplet med den uteblivna vinsten på ett osålt möblemanget, som köparen skulle göra sig av med, ligger dock klart på andra sidan gränsen för vad som enligt en rimlig intresseavvägning bör bedömas som adekvat skada för en konsument.

skild utfästelse om varans egenskaper.⁶ Samtidigt har det dock också betonats att köparen är skyldig att söka begränsa sin skada, och en särskild lagregel som uttrycker denna allmänna princip har införts i lagstiftningen (70 § KöpL och 42 § KKL).

Särskilt långtgående är dock förarbetsuttalanden om att köparens rätt till skadestånd bör anses omfatta vissa *olägenheter och obehag* för köparen. En sådan ersättningspost har diskuterats på senare år med tanke på både kontraktsförhållanden och saksador. Den erbjuder dock särskilda problem eftersom den rör sig kring den osäkra gränsen för vad som kan betecknas som ekonomisk skada; sådan skada är traditionellt den enda som ersätts i nyssnämnda typfall. Vid personskada finns visserligen ersättningsposten *olägenheter i övrigt* (vid sidan av sveda och värk, lyte och men) enligt 5 kap. 1 § skadeståndslagen men den erbjuder såtillvida inte något principiellt problem, att det är klart att även icke-ekonomisk skada kan vara ersättningsgill vid personskada. Alltsedan köplagsutredningens betänkande för 15 år sedan har det emellertid, på tal om skada för privatpersoner i kontraktsförhållanden, i olika lagförslag framhållits att även besvär, tidsförlust och obehag bör anses ha ett ekonomiskt värde som kan föranleda ersättning.⁷ Som uttryck för denna tanke återges i prop. till KKL flera exempel som förekommit i tidigare kommittébetänkanden, såsom att en köpare får ägna längre tid åt arbetsresor medan hans nyköpta bil repareras, att hushålls- eller trädgårdsarbete blir betungande därför att en köpt köksmaskin eller motorgräsklippare inte kan användas eller att konsumenten inte får avsett utbyte av sin semester därför att en beställd segelbåt inte levereras i tid eller ett inköpt tält inte skyddar mot väta.⁸

Som skäl för en konsuments rätt till ersättning för besvär, tidsförlust och obehag har åberopats att privatpersoner ofta köper varor för att tillgodose fritidsintressen och för att bespara sig obekvämt arbete, och att intrång i sådant intresse därför kan anses ha direkt ekonomisk betydelse. Betraktelsesättet medför dock en risk för att gränsdragningsfrågan kring vad som är ersättningsgill skada blir alltför oskarp för att kunna hanteras i rättstillämpningen, för att inte tala om svårigheterna i det praktiska mellanhavandet mellan säljare och köpare. Ytterst måste gränserna dras av högsta domsto-

⁶ Utfästelse (eller garanti) som särskild grund för skadeståndsansvar enligt 40 § KöpL gäller särskilda egenskaper hos varan och innebär något annat än en tidsbestämd garanti för varans avsaknad av fel.

⁷ SOU 1976:66 s. 172 f. Jfr vidare SOU 1979:36 (konsumenttjänstutredningens betänkande) s. 499 f., prop. 1984/85:110 (konsumenttjänstlag) s. 274 och SOU 1984:25 (konsumentköputredningen) s. 172 ff.

⁸ A. prop. s. 42.

len, men vägen till ett klart rättsläge är sannerligen långt.⁹ Rättsbildningen kan få en viss hjälp på vägen genom verksamheten i allmänna reklamationsnämnden, men i grundläggande bedömningsfrågor, som kan utfalla på högst olika sätt, utgör nämndens avgöranden ett osäkert och bräckligt underlag för en stabil praxis.¹⁰

Ett uttryck för ett långtgående skadeståndsansvar enligt konsumentköplagen är vidare att kontrollansvaret täcker även s. k. produktskador som ”på grund av fel på den sålda varan uppkommer på annan egendom som tillhör köparen eller någon medlem i hans hushåll och är avsedd huvudsakligen för enskilt ändamål” (31 § KKL). Eljest gäller som bekant den huvudregeln i svensk köprätt, att produktskador inte behandlas enligt reglerna om ansvar för fel utan enligt allmänna skadeståndsregler. (Jfr undantaget för produktskador i 67 § 1 st. KöpL.)

Den nu beskrivna ersättningsrätten är tvingande till alla delar så när som på att säljare och köpare kan träffa avtal om att ersättning inte skall utgå för förlust i näringsverksamhet (32 § 3 st. KKL). Det senare, närliggande undantaget från den tvingande regleringen vid konsumentförhållanden, har haft en förebild i en motsvarande regel i konsumenttjänstlagen (31 § 5 st., 32 § 3 st.).

I lagförarbeten har det dock från början ingalunda tagits för givet att en så omfattande rätt till ersättning för konsumenten, som införts i KKL, måste vara av tvingande karaktär. Sålunda föreslog konsumentköputredningen att ersättningsskyldighetens omfattning skulle kunna regleras genom avtal, dock inte för skadeposterna utgifter och inkomstförlust, prisskillnad vid täckningsköp efter hävning och viss ersättning vid produktskada. Den tvingande regleringen skulle därigenom enligt konsumentköputredningen vanligen komma att omfatta mindre belopp, som är lätta att styrka. Som skäl för möjligheten för säljaren att ansvarsfriskriva sig för

⁹ En principiellt betydelsefull insnävning av ersättningsrätten gör Edvard Nilsson i sin rapport (Ideell skada — ersättningsrätt och ersättningsnivå) till det 32:a nordiska juristmötet, Reykjavik 1990. Nilsson framhåller nämligen att ”det för rätten till ersättning synes krävas att den skadelidande haft särskilda kostnader för att kunna utnyttja sin fritid på avsett sätt; om han inte har haft det och på grund av avtalsbrottet avstår från den tillämnade fritidssysselsättningen, torde han inte kunna få någon ersättning” (a. a. s. 137 f.). Det angivna kravet på kostnader, som dock knappast har något stöd i diverse konsumentvänliga förarbetsuttalanden, innebär en klar anknytning till ett ekonomiskt skadebegrepp.

Jfr även Herre i Juridisk tidskrift 1990–1991 s. 370 ff. angående ”konsumentens rätt till skadestånd på grund av fritidsförluster”.

¹⁰ Som uttryck för ett liknande instabilt och olämpligt rättsläge på grundval av praxis, som tillämpats av en rådgivande nämnd, kan nämnas tolkningen av den s.k. utfästelseklausulen som grund för undantag av vissa produktskador från ansvarsförsäkring. En omstridd tolkning av detta försäkringsvillkor, vilken i decennier hävdats av skadeförsäkringens villkorsnämnd, underkändes till sist av HD genom rättsfallet NJA 1987 s. 835.

mera svårberäknliga följdskador betonade utredningen de besvär och kostnader som är förenade med skaderegleringen i sådana fall.¹¹

I propositionen till KKL ville departementschefen dock inte godta utredningens resonemang. Hon betonade bl. a. att en följd-förlust kunde vara ekonomiskt kännbar för en konsument i det enskilda fallet, och att det knappast var troligt att det totalt sett skulle vara betungande för säljarsidan att bära detta ansvar eller att ansvaret skulle drabba konsumentkollektivet genom högre priser. Dep.chefen höll visserligen med om att följdskador kunde vara svårbedömda, kräva en mera omfattande utredning och kanske även förorsaka större kostnader än reklimationsärenden i allmänhet. Hon ville emellertid inte dela utredningens uppfattning ”att det i och för sig beaktansvärda intresset av att förenkla reklamationshanteringen kan tillåtas väga tyngre än köparens intresse av att vara tillförsäkrad rätt till ersättning för hela den förlust som uppkommer på grund av att säljaren inte levererar den köpta varan i enlighet med åtagandet enligt köpeavtalet”.¹² Vid riksdagsbehandlingen av KKL väcktes motioner om möjligheten till ansvarsfriskrivning enligt utredningens huvudtankar, men förslagen avslogs med liknande motiveringar som använts i propositionen.¹³

En annan möjlighet än ansvarsfriskrivning anvisades däremot för att ”i erforderlig mån” tillgodose näringsidkarens intresse, nämligen en möjlighet att jämka oskäligt betungande skadestånd.¹⁴ En regel av det slaget har tagits in både i KKL (34 §) och i KöpL (70 § 2 st.). Också här har förebilden varit en regel i konsumenttjänstlagen (34 §). I och för sig kan dock påpekas att den allmänna jämningsregeln i 6 kap. 2 § skadeståndslagen förutsatts vara i princip (med stor återhållsamhet) tillämplig även i kontraktsförhållanden. De särskilda jämningsreglerna i den nu aktuella lagstiftningen var därför inte alldeles nödvändiga.

3. Lagreglerna om tidsbestämda garantier

Avgörande för felbedömningen är enligt den nya lagstiftningen, liksom tidigare, när *risken för varan* — eller ”faran för godset” som det hette i 1905 års lag — går över från säljaren till köparen (se 21 § KöpL och 20 § KKL). Med risken avses här som bekant möjligheten av att varan skall förstöras genom — som det står i den nya lagstiftningen (12 § KöpL, 8 § KKL) — ”en händelse som inte

¹¹ Se till det sagda SOU 1984:25 s. 172 ff. och 308 f.

¹² Prop. 1989/90:89 s. 43.

¹³ Lagutskottets betänkande (LU) 1989/90:35 s. 26 f.

¹⁴ Prop. 1989/90:89 s. 43.

beror av säljaren". Som huvudregel går risken för varan över till köparen, när varan *avlämnats* till honom.

I den nya lagstiftningen har intagits regler som innebär, att tidpunkten för vad som är relevant fel kan förlängas genom en hållbarhets- eller funktionsgaranti. Reglerna lyder:

KöpL

21 §. Frågan om varan är felaktig skall bedömas med hänsyn till dess beskaffenhet när risken för varan går över på köparen. Säljaren svarar för fel som har funnits vid denna tidpunkt även om felet visar sig först senare.

Uppkommer en försämring av varan efter det att risken har gått över på köparen, skall varan anses felaktig, om försämringen är en följd av säljarens avtalsbrott. Detsamma gäller om säljaren genom en garanti eller liknande utfästelse har åtagit sig att under en viss tid svara för varans användbarhet eller andra egenskaper och försämringen avser en egenskap som omfattas av utfästelsen.

KKL

20 §. Frågan om varan är felaktig skall bedömas med hänsyn till dess beskaffenhet när den avlämnas. Säljaren svarar för fel som har funnits vid denna tidpunkt, även om felet visar sig först senare. ...

Uppkommer en försämring av varan efter avlämnandet, skall varan anses felaktig om försämringen är en följd av säljarens avtalsbrott.

21 §. Har säljaren eller någon annan för hans räkning genom en garanti eller liknande utfästelse åtagit sig att under en viss tid svara för varan eller en del därav eller för en egenskap hos varan, skall fel anses föreligga, om varan under den angivna tiden försämras i det avseende som utfästelsen omfattar.

Första stycket gäller inte, om det görs sannolikt att försämringen beror på en olyckshändelse eller därmed jämförlig händelse eller på vanvård, onormalt brukande eller något liknande förhållande på köparens sida.

Innebörden av dessa regler skall beröras närmare nedan.

4. Det grundläggande problemet om tidpunkten för felbedömningen vid funktionssvikt hos varan

Låt oss nu uppmärksamma innebörden av regeln, att felbedömningen enligt lagstiftningen beror på *varans skick vid den tidpunkt då den avlämnades från säljare till köpare*. Huvudregeln uttrycks på samma sätt i de ovan återgivna, nya lagrummen som i 44 § av den gamla KöpL. Nytt är emellertid tillägget av en andra mening i 21 § 1 st. KöpL resp. 20 § 1 st. KKL. Där står att säljaren svarar för fel, som har funnits vid avlämnandet, även om felet visar sig först senare. Detta tillägg innebär naturligtvis inte någon förändring i sak, men den nya meningen lyfter fram de situationer som kan orsaka problem i praktiken och som också spelat en stor roll för uppkomsten av funktionsgarantier.

Redan Almén underströk i sin berömda kommentar till köplagen, att ett fel kan vara för handen vid varans avlämnande, även om det då varit "förborgat" och ännu inte "yppats".¹⁵ Hos Almén och i annan äldre litteratur trädde i förgrunden sådana fall som att ett parti frukt eller grönsaker blivit skämda strax efter en leverans eller att sålda kreatur strax visat sig ha anlag att bli sjuka. De få rättsfall som finns i Nytt Juridiskt Arkiv tycks alla gälla kreatur och vara över 50 år gamla.¹⁶

Nu för tiden gäller de praktiskt betydelsefulla fallen t. ex. att den elektriska tidsstyrningen till en tvättmaskin upphör att fungera eller att bildröret på en TV-apparat går sönder, även om apparaten till en början fungerat bra. Sådana situationer analyserades på ett utmärkt sätt i en uppsats för tio år sedan av sekreterarna i den dåvarande köplagskommittén, Lennart Grobgeld och Olov Hertzman.¹⁷ För fallen av funktionssvikt hos en apparat, som inom kort går sönder vid normal användning, ville författarna i *själva felbegreppet* läsa in ett krav på att varan skall ha en *funktionell hållbarhet* under rimlig tid efter avlämnandet, nota bene med tanke enbart på normal användning och inte med tanke på fall då varan utsätts för onormala påfrestningar. Även med denna utgångspunkt kan man föra tillbaka den bristande hållbarheten till ett inneboende och ursprungligt fel hos varan, som så småningom leder till funktionssvikt. Genom användningen av hållbarhetsresonemanget behöver man inte haka upp sig på någon slags fristående bedömning av på vilket sätt felet i sig fanns redan vid leveransen av varan.

Grobgelds och Hertzmans resonemang framställdes rentav med en väl stor blygsamhet, eftersom författarna räknade med att det kom i konflikt med en uppfattning, som författarna antog var gällande rätt och som innebar följande. Även om kravet på varans felfrihet innefattar ett krav på viss hållbarhet, kunde detta hållbarhetskrav inte gälla det fall, att det sålda efter avlämnandet drabbades av s. k. "inre olyckshändelse", som gav upphov till ett efterföljande fel (t. ex. en bristning hos en svag lödning i en elektrisk apparat). Enligt denna tänkta uppfattning skulle följaktligen köparen, och inte säljaren, bära risken för att en såld produkt är ett "måndagsexemplar". Bakom denna åsikt skulle enligt författarna ligga tanken, att fel på grund av "inre olyckshändelse" inte

¹⁵ Almén, Om köp och byte av lös egendom, 4 omarb. uppl. (utg. av R. Eklund), 1960, kommentaren till § 44 vid not 7 ff.

¹⁶ Se de i SOU 1976:66 s. 88 redovisade fallen NJA 1912 s. 57, 1922 s. 429, 1938 s. 273 och 1940 s. 359.

¹⁷ L. Grobgeld och O. Hertzman, Fel, hållbarhet och garanti, SvJT 1981 s. 241–285.

skulle kunna betraktas som ett ursprungligt utan bara som ett efterföljande fel.¹⁸

Grobgelds och Hertzmans egen uppfattning, att bristen på normal hållbarhet i och för sig kan konstituera fel, innebar däremot, att en avvikelse från avtalad kvalitet hos en näringsidkares prestation enbart kan bero på: 1. casus (i form av yttre olyckshändelse), 2. köparens (eller konsumentens) culpa och 3. prestationens egen beskaffenhet. I fallen 1 och 2 går varans försämring tydligen på köparens risk, i fall 3 föreligger ett fel i varan. "Inre olyckshändelser", bl. a. i form av "måndagsexemplar", går in under grupp 3. Genom att dessa fall betraktas som fel får säljare och tillverkare, som Grobgeld och Hertzman framhöll, ett ekonomiskt incitament att genomföra en bättre produktkontroll. Denna rättspolitiska tanke understödde författarna ytterligare med den avtalsrättsliga synpunkten, att hållbarheten hos en produkt vid dess normala användning under rimlig tid motsvarade vad en konsument bör kunna räkna med vid förvärv av fabriksnya varor. Sammanfattningsvis borde som en abstrakt norm gälla att en prestation skall ha en sådan kvalitet som motsvarar normal hållbarhet. Något undantag för "inre olyckshändelser" borde inte göras.¹⁹

Grobgelds och Hertzmans resonemang är enligt min mening så fullständigt övertygande, att det förtjänar full acceptans som gällande rätt. Någon genomtänkt annan uppfattning, som från felbegreppet undantar "inre olyckshändelser" i fall när ett ursprungligt fel inte från början låter sig bevisas, torde inte finnas. Idén om "inre olyckshändelse" bygger möjligen på att den, som till äventyrs varit fångad av begreppet, förväxlat svårigheterna att bevisa ett fels ursprungliga existens med definitionen av själva felbegreppet. Begreppet "inre olyckshändelse" kan med fördel glömmas bort helt och hållet.

Det har redan påpekats ovan att andra meningen i 21 § KöpL resp. 20 § KKL lyfter fram fallen av efterföljande fel med bibehållande av den traditionella uppfattningen att felet skall ha funnits vid den avgörande tidpunkten för felbedömningen, dvs. vanligtvis när avlämnande skett. Inom denna ram kan man emellertid arbeta med kravet på särskild hållbarhet hos varan som i realiteten avgörande. Ett krav på hållbarhet har visserligen inte kommit till särskilt uttryck i de regler som innehåller de grundläggande definitionerna på vad som kan vara fel, dvs. 17 § KöpL resp. 16 § KKL. Hållbarhetskravet kan emellertid inte desto mindre läsas in i den del av legaldefinitionen av olika feltyper, som talar om att en "vara

¹⁸ a. a. s. 276 f.

¹⁹ a. a. s. 277 ff.

skall vara ägnad för det särskilda ändamål för vilket varor av samma slag i allmänhet används”.

I förarbetena till den nya köprättsliga lagstiftningen har man också räknat med att säljarens felansvar innefattar funktionssvikt hos en såld produkt. Där framhålls nämligen att dolda fel kan visa sig först efter det att en vara tagits i bruk, särskilt i fråga om tekniskt komplicerade produkter som bilar eller hushållsmaskiner.²⁰

En sak för sig är att man kan ha delade meningar om hur lång funktionell hållbarhet, som en köpare har rätt att fordra vid felbedömningen. Svaret varierar naturligtvis med olika produkter och också med olika komponenter i en produkt. I själva verket föreligger åtskilliga svårigheter vid en abstrakt bedömning av vilka hållbarhetskrav, som kan uppställas på en såld vara. Det är en rimlig ledstjärna att man räknar med att varje fabriksny vara eller vissa komponenter i en vara (en bil, en tvättmaskin, en TV-apparat) skall ha en viss minsta hållbarhetstid, som motsvarar lägsta godtagbara standard för en vara eller en komponent av visst slag. Därtill kommer emellertid frågan om inte något högre hållbarhetskrav kan ställas på varor som bjuds ut till särskilt högt pris och under förespeglning om särskilt högtstående kvalitet. Denna fråga om felbegreppets eventuella skärpning på grund av varans höga pris är dock inte speciell för just varans hållbarhet utan kan ses som en del av en större fråga om felbegreppets beroende av varans pris överhuvudtaget. Särskilda svårigheter att avgöra vilka krav, som kan ställas på en varas hållbarhet, uppkommer naturligtvis om varan är begagnad. (Jfr 19 § KöpL och 17 § KKL om köp av vara i befintligt skick.)

Som redan framgått gäller naturligtvis inte det allmänna felansvaret för en varas hållbarhet eller funktions säkerhet, om varans försämring skulle ha framkallats genom vanvård eller onormalt bruk av varan; inte heller kan det gälla om försämringen framkallats genom en olyckshändelse. Detta är ganska självklart och följer redan av att köparen bär risken för varan sedan den avlämnats till honom (12 § KöpL, 8 § KKL).

Om nu säljaren oberoende av alla garantier har ett köprättsligt felansvar för en varas funktionsduglighet under viss tid, ovisst vilken, tillkommer en svårighet, nämligen *bevisproblemet*. Som huvudregel måste bevisbördan för fel i allmänhet ligga på köparen. I fråga om funktionssvikt hos en vara kan det naturligtvis ibland vara möjligt för en köpare att visa, att det redan vid leveransen av varan

²⁰ Prop. 1988/89:76 s. 95 (ang. 21 § KöpL) resp. prop. 1989/90:89 s. 109 (ang. 20 § KKL).

funnits ett fel, vars existens i varje fall i efterhand kan konstateras. I den mån det uppkommit ett materialbrott i en maskinkomponent, kan det sålunda vara möjligt att, sedan väl funktionssvikten inträtt, genom en mikroskopisk undersökning visa att komponenten i själva verket haft ett ursprungligt materialfel.

Vid dolda fel kan det emellertid vara *omöjligt* att i efterhand bevisa, att varan eller komponenten redan vid avlämnandet haft det dolda fel som senare lett till en funktionssvikt. Enligt den ovan angivna uppfattningen måste ett fel då ändå kunna anses föreligga, om man gör bedömningen att varan eller någon komponent i varan inte haft normal hållbarhet. Det måste emellertid kunna fastställas att skadan inte orsakats genom yttre olyckshändelse eller köparens vanvård eller onormala bruk av varan (dvs. enligt fall 1 och 2 i uppställningen ovan). Om man anser att varan drabbats av för tidig funktionssvikt, kan bevisfrågan i dessa fall sålunda bara avse förekomsten av vanvård eller olyckshändelse som orsak till funktionssvikten. Bevisfrågan bör överhuvudtaget inte relateras direkt till om varan varit felaktig vid avlämnandet; hur det förhåller sig med den saken blir enbart en konsekvens av definitionen på felbegreppet (inkl. vilka krav som ställs på varans hållbarhet) och bevisningen i andra hänseenden.

För att inte felansvaret för varans bristande hållbarhet skall bli illusoriskt, måste det räcka med att köparen uppfyllt ett mildt krav på bevisning för att funktionssvikten inte berott på sådana omständigheter, som utesluter felansvar. Detta ligger i linje med den gängse uppfattningen att bevisbörderegler bör utformas för att befärma samma ändamål som den civilrättsliga regeln tillgodoser. Det ligger också i linje med de mildrade beviskrav som i vissa fall tillämpats av högsta domstolen när det gäller orsakssamband inom skadeståndsrätten eller beträffande frågan om försäkringsersättning skall utgå.

5. Funktionsgarantier och Alméngarantier

Vad är då innebörden av att säljaren lämnat en *garanti för varans hållbarhet under viss tid*, t. ex. för ett år eller för en bils användning upp till en viss körsträcka? Låt oss till en början uppmärksamma denna fråga oberoende av de aktuella lagreglerna och med tanke enbart på hur en säljares tidsmässiga garanti för varans beskaffenhet rimligen bör tolkas. Redan Almén uttalade en uppfattning, som lett till att hans sätt att tolka tidsbestämda garantier kommit att benämnas "Alméngarantier". Med konsumentjuridikens framväxt har dock en annan tolkning av tidsbestämda garantier blivit förhärskande, nämligen att de normalt utgör

”funktionsgarantier”. Vad innebär dessa två tolkningsalternativ och vilket är att föredra?

Almén ansåg sig kunna utgå från att det *inte* var ”en naturlig” tolkning av tidsbestämda garantier att den kritiska tidpunkten i fråga om existensen av fel framflyttades till garantitidens utgång. Det är enligt honom inte kontrahenternas mening, att säljaren skall svara för alla fel, som uppkommer under garantitiden. Visserligen behövde man inte genom en sådan tolkning innefatta fel, som berodde på olämplig eller oförsiktig användning av varan. Däremot skulle enligt Almén den av honom bekämpade tolkningen leda till oriktiga resultat i fråga om fel som uppkommit genom olyckshändelse. — Alméns senare slutsats är dock oacceptabel; det förefaller ingalunda rimligt att tolka en tidsbestämd garanti så att den skulle täcka även det såldas förstörelse eller skadande genom yttre olyckshändelse. Oavsett hur man i övrigt tolkar en tidsbestämd garanti måste försämringar på grund av köparens vanvård av varan eller yttre olyckshändelse falla utanför säljarens åtagande.

Efter sina nu berörda omdömen kom Almén till den avgörande punkten i sitt resonemang. Vid fel, som har sin grund ”i godsets egen beskaffenhet” och som ”mera långsamt och omärkligt utveckla sig” förelåg, som Almén med all rätt framhöll, den egentliga svårigheten att konstatera felets uppkomst. ”Det synes då vara en naturlig tolkning av dessa garantiavtal, om i dem inlägges den betydelsen, att om under garantitiden yppas ett fel, som har sin grund i godsets egen beskaffenhet, detta presumeras hava varit åtminstone in nuce för handen vid den enligt förevarande paragraf (44 §, min anm.) kritiska tidpunkten.”²¹ Innebörden av en tidsbestämd garanti — tolkad som en Alméngaranti — blir sålunda, att bevisbördan kastas om beträffande frågan om fel förelegat redan när risken för varan gått över på köparen, dvs. normalt vid avlämnandet.

Det brukar framhållas, att säljaren vid en Alméngaranti kan fullgöra sin bevisbörda på ettdera av två sätt: han kan visa *antingen* att varan vid riskens övergång faktiskt inte var behäftad med dolt fel *eller* att varan hos köparen utsatts för vanvård eller olyckshändelse.²² Innebörden av denna tanke är lätt att förstå för det senare alternativet angående vanvård eller olyckshändelse. I detta fall bär säljaren naturligtvis inte något felansvar. Eftersom detsamma måste gälla om den tidsbestämda garantin tolkas som en

²¹ Almén a. a. not 7a till 44 §.

²² Så Hellner, Speciell avtalsrätt I. Köprätt, 1982, s. 198 och Grobgeld & Hertzman a. a. s. 262.

funktionsgaranti, har förhållandet dock inte någon betydelse för valet mellan tolkningsalternativen.

Säljarens antagna möjlighet enligt Alméns modell att visa, att varan vid riskens övergång var felfri, har emellertid en mer komplicerad innebörd. Utgångspunkten för bevisproblemet är ju att varan drabbats av funktionssvikt sedan risken för varan gått över på köparen. Om funktionssvikten inte beror på vanvård och olyckshändelse, måste den bero på att varans inneboende egenskaper inte tillåtit en större uthållighet vid normal användning. Som framhållits i föregående avsnitt kan det ibland, sedan funktionssvikt eller bristande hållbarhet visat sig vid normal användning, genom en undersökning i efterhand konstateras att funktionssvikten går tillbaka på varans egenskaper så som de förelåg redan när risken gick över på köparen. Intressantare i sammanhanget är emellertid att ett sådant efterföljande konstaterande överhuvudtaget inte kan göras i de verkligt svårutredda fallen av funktionssvikt. Som framhållits ovan kan ursprungligt fel i dessa fall fastställas enbart genom *dels* en fristående, materiell bedömning av vilken hållbarhet eller uthållighet som en vara bör ha, *dels* bevisning om att funktionssvikten inte berott på vanvård eller olyckshändelse.

Almén's tolkning av innebörden av en tidsbestämd garanti är i själva verket oförenlig med den här utvecklade uppfattningen om hur man bör se både på felbegreppet och på det grundläggande bevisproblemet vid funktionssvikt på grund av dolt fel. Detta förhållande utgör ett skäl emot tolkningen av tidsbestämda garantier som "Almén-garantier". Det finns ytterligare en invändning mot Almén's resonemang, nämligen att redan hans grundläggande antagande om hur man bör tolka en tidsbestämd garanti är verklighetsfrämmande. Det är inte realistiskt att i en tidsbestämd garanti inläsa, att garantin skulle avse något så subtilt som en omkastning av bevisbördan för existensen av ett fel vid den tidpunkt då risken för varan gick över på köparen. Endast Almén's auktoritet kan förklara, att hans föga övertygande uttalanden i en fotnot kunnat förläna "Almén-garantierna" en så stor uppmärksamhet — låt vara mera i teorin än i praktiken. Tiden bör vara mogen för att man helt och hållet gör sig av med den tolkning av tidsbestämda garantier som Almén förordade, första gången för 85 år sedan!

Den naturliga och närliggande tolkningen av säljarens tidsbegränsade garanti är att säljaren lämnat en *funktionsgaranti* för varans eller angivna komponenters funktionsduglighet eller hållbarhet under den angivna tiden. Därigenom preciseras den tidslängd under vilken en försämring av varan kan få relevans som fel; vanligen blir det fråga om en förlängning av det krav på hållbarhet

som köparen skulle kunna ställa utan förekomsten av en funktionsgaranti.

En funktionsgaranti kan inte rimligen tolkas så att säljaren velat ta på sig ett ansvar för det fall att funktionssvikten inträtt på grund av en yttre olyckshändelse eller därför att köparen använt varan på ett onormalt sätt. Garantin måste nämligen typiskt sett anses vara lämnad under den förutsättningen hos säljaren, att varan används på ett normalt sätt. Under denna förutsättning innebär garantin en utfästelse om att uppkommen funktionssvikt eller annan utmattning hos varan skall anses utgöra ett fel och inte enbart en försämring på grund av varans ofrånkomliga utmattning vid normal användning.²³ Detta sätt att tolka en tidsbestämd garanti kan sägas ha blivit etablerat på senare år med utgångspunkt i konsumenttjänstutredningens betänkande från 1979.²⁴

Frågan är emellertid vem som har bevisbördan för försämringen, när det har lämnats en funktionsgaranti. På den punkten är det knappast möjligt att dra någon slutsats enbart genom en förutsättningslös tolkning av garantin som sådan. I själva verket är det orealistiskt att i säljarens funktionsgaranti, som vanligtvis innebär en förlängning av den hållbarhetstid som köparen kan ställa på varan, inläsa en villighet från säljaren att från köparen överta bevisbördan för frågan om varans försämring berott på olyckshändelse eller på köparens onormala användning av varan. Det enda argument som talar för att funktionsgarantin som sådan skulle kunna tolkas som innebärande en bevisbördeomkastning tycks mig vara att det nog blivit en hävdvunnen uppfattning, att garantin faktiskt har denna innebörd. Den uppfattningen beror kanske på en oanalyserad reflexverkan från Alméns åsikt, som ju inneburit att en bevisbördeomkastning varit en central följd av säljarens tidsbestämda garanti.

Vad som sagts i detta avsnitt avser, som torde ha framgått, frågan vad som kan vara en rimlig tolkning av en tidsbestämd garanti för varans agenskaper, som säljaren lämnat utan särskilda förbehåll i övrigt. Det är följaktligen en sak för sig, som inte gärna kan förändra det grundläggande resonemanget, att det enligt den gamla KöpL i praktiken även förekom säljargarantier i form av åtaganden

²³ Man kan ställa frågan om köparen kan hävda att fel föreligger om funktionssvikten eller den bristande hållbarheten visat sig efter garantitidens utgång. Svaret beror på om man kan tolka garantin inte enbart som ett åtagande från säljaren om tidslängden för varans funktionsduglighet utan även som ett erkännande av köparen, att längre hållbarhetstid inte kan fordras. Om garantitiden klart överskrider den minsta, normala hållbarhetstid som kan uppställas vid en abstrakt hållbarhetsbedömning för en viss vara eller en viss komponent i varan, finns i praktiken inte mycket utrymme för att anse senare inträffad funktionsförsämring innebära fel i varan. Ur rättsekonomisk synpunkt måste tidsgarantierna få den mest kostnadsbesparande effekten på parternas utredningskostnader om tidsgränsen binder både säljare och köpare.

²⁴ Se SOU 1979:36 s. 279 f.

att under viss tid avhjälpa ursprungliga fel utan att detta innebar någon utfästelse om varans hållbarhet under samma period. Någon skyldighet till avhjälpande fanns ju inte enligt den äldre lagen, och avhjälpningsåtagandet spelade därför en självständig roll som påföljd vid fel. Dessa garantier ansågs vidare utgöra Alméngarantier, dvs. kasta om bevisbördan från köparen till säljaren för att det förelegat ett ursprungligt fel.²⁵

6. Innebörden av 21 § 2 st. KöpL och 21 § KKL

Oavsett vilken betydelse som man enligt principer för avtalstolkning kan inlägga i en tidsbestämd säljargaranti har rättsverkan av en sådan garanti numera lagfästs genom en utfyllande rättsregel i 21 § KKL; regeln har kopierats på en motsvarande bestämmelse i 14 § konsumenttjänstlagen.²⁶

Genom 21 § 1 st. KKL fastslås att en tidsbestämd garanti innebär en funktionsgaranti; ansvarstiden för säljarens felansvar utsträcks på ett sätt som motsvarar det naturliga resultatet redan på grund av en tolkning av en tidsbestämd garanti (jfr ovan). Enligt andra stycket kastas bevisbördan om, men beviskravet på säljaren begränsas till att han skall göra sannolikt, att försämringen beror på en olyckshändelse eller en omständighet som köparen bör svara för. Det kan som framgått näppeligen anses att denna bevisbördeomkastning följer redan av en tolkning av en tidsbestämd garanti, men lagregeln gör bekymmer i tolkningsfrågan praktiskt betydelselösa.

Också i 21 § 2 st. av den allmänna köplagen återfinner vi den *materiella* grundregel som motsvarar den naturliga tolkningen av en tidsbestämd garanti, att försämringar av varan under garantitiden klassificeras som fel enligt lagen. Det faller i ögonen att lagrummet saknar en motsvarighet till 21 § 2 st. KKL, som *dels* gör undantag för händelser på köparens sida och som *dels* dessutom kastar om bevisbördan för orsaken till försämringen. Som berörts tidigare ligger dock det första ledet av denna regel, den civilrättsliga inskränkningen av funktionsgarantin för förhållanden på köparens sida, underförstådd som en ganska självklar inskränkning av själva

²⁵ Jfr Grobgeld & Hertzman a. a. s. 268 f. med hänvisning till Vahlén, Konsumentköplag och konsumentgaranti, Svensk rätt i omvandling (Festskrift till Hilding Eek, Seve Ljungman och Folke Schmidt), 1976, s. 606 f. samt Ramberg, Utvecklingstendenser i köprätten, Festskrift till Jan Hellner, 1984, s. 236 ff. och Allmän avtalsrätt, 2 uppl. 1989, s. 236 ff.

²⁶ Genom 14 § konsumenttjänstlagen utformades regeln om tidsbestämda garantier (liksom numera motsvarande regler i KöpL och KKL) med tanke enbart på funktionsgarantier. Den motsvarande regeln i 10 § av 1973 års konsumentköplag, som innebar en bevisbördeomkastning för orsaken till varans försämring, var däremot skriven för att täcka såväl funktionsgarantier som Alméngarantier.

garantin. I den delen måste därför läget vara detsamma enligt KöpL som enligt KKL även om särskild regel saknas i den allmänna lagen. Man kan däremot tveka inför frågan om bevisbördan angående orsaken till en funktionssvikt skall anses omkastad vid köp i allmänhet på samma sätt som enligt regeln i KKL. Som redan framgått kan bevisbördeomkastningen knappast stödjas på ren avtals-tolkning, även om den motsvarar vad som brukar antas. Det är inte heller självklart att bevisbörderegeln i KKL till en konsuments för-mån bör tillämpas analogivis, när köparen inte är konsument i lagens mening.

I specialmotiveringen i köplagspropositionen berörs inte uttryck-ligen bevisbördefrågan vid funktionsgarantier. Däremot framhålls att man som tidsbestämda garantier bör räkna med inte bara funk-tionsgarantier utan även en mera begränsad form av garanti, då det presumeras att ett fel, som upptäcks under garantitiden, fanns vid tiden för riskens övergång på köparen.²⁷ Denna traditionella erinran om Alméngarantierna som "en mera begränsad" garan-tiform innebär antagligen, att propositionsskrivaren utgått från att bevisbördan vid tillämpning av KöpL måste kastas om vid funk-tionsgarantier för viss tid. Med hänsyn till de grundläggande sam-manhang som jag sökt utveckla i det föregående, är dock uttalan-det i propositionen för ogenomtänkt för att det skall tillmätas särskilt rättskällevärde. Det bekräftar emellertid vad som möjligen har blivit en hävdvunnen uppfattning, även om denna enbart beror på en inverkan från Alméns resonemang.²⁸

Rättsverkan av lagrummen om funktionsgarantier är, som fram-går av lagtexten, att varan på grund av en inträffad försämring skall anses felaktig. Genom att garantin sålunda påverkar själva fel-begreppet aktualiseras alla de påföljder för fel, som lagen ställer till en köpares förfogande. Eftersom KöpL är dispositiv är det emeller-tid möjligt för en säljare utanför konsumentförhållanden att begränsa verkningarna av en funktionsgaranti till att avse endast t. ex. avhjälpande av felet eller kostnader för avhjälpande. En

²⁷ Prop. 1988/89:76 s. 96.

²⁸ Håstad, Den nya köprätten, 2 uppl. 1990, ägnar viss möda åt att avisa den bokstavs-tolkningen av 21 § KöpL, att en funktionsgaranti skulle göra säljaren ansvarig när varan försämrats hos köparen genom vanvård eller olyckshändelse. (Enligt min ovan angivna uppfattning följer begränsningen utan vidare av att garantin vid en naturlig tolkning inte täcker dessa fall.) Håstad finner att samma inskränkning bör gälla som enligt konsumentskyddslagstiftningen. Därefter drar han slutsatsen att även bevisbörderegeln i 21 § 2 st. KKL bör gälla vid tidsbestämda garantier som faller under köplagen.

Ramberg i Hellner & Ramberg, Speciell Avtalsrätt, I. Köp, 1989, s. 166 tycks likaledes anse det självklart, att en funktionsgaranti innebär en omkastning av bevisbördan för orsaken till varans försämring. Han uttalar nämligen på tal om Alméngarantier, att den omkastade bevisbördan är ett minimum för varje tidsbestämd garanti.

sådan begränsning är däremot inte möjlig enligt 21 § KKL, som är tvingande till köparens förmån.²⁹ Denna regelkonstruktion motsvarar vad som gäller enligt 14 § konsumenttjänstlagen. I förarbetena till sistnämnda lagrum åberopades, att en tillämpning av regelsystemet skulle bli alltför komplicerad, om näringsidkaren tilläts att i samband med en garanti friskriva sig från vissa påföljder ”avseende sådana avvikelser från garantin som inte kunde anses utgöra fel enligt lagens tvingande felregler”. Något sådant ansågs på ett olämpligt sätt leda till olika påföljdssystem beroende på om näringsidkaren ansvarar enligt garantin eller enligt de allmänna felreglerna.³⁰

Slutligen kan ytterligare en skillnad noteras mellan KöpL och KKL. Medan 21 § 2 st. talar om säljarens felansvar, när han själv lämnat en funktionsgaranti, innehåller 21 § 1 st. därutöver en bundenhet till ett utvidgat felansvar för säljaren om garantin lämnats av ”någon annan för hans räkning”. Typfallet utgörs av att tillverkaren lämnat en funktionsgaranti, som säljaren vid köpet vidarebefordrar till konsumenten. I propositionen har betonats att begreppet ”för säljarens räkning” skall ses i vidsträckt bemärkelse; något krav på fullmaktsförhållande avses inte, utan avgörande är att de två rättssubjekten på säljarsidan framstår som en enhet för köparen.³¹

7. Försäkring i stället för funktionsgaranti. Alternativet med funktionsgaranti plus avhjälpningsåtagande för ytterligare tid

Med den föregående analysen i minne kan vi göra en del sammanfattande reflexioner om funktionsgarantier för viss tid. Garantiernas stora värde måste anses ligga i att de eliminerar tvister i fråga om vilka hållbarhetskrav som eljest skall gälla. I varje fall inträder denna effekt om garantitiden är tilltagen med viss ”råge”, dvs. klart överskrider vad en köpare eljest skulle kunna göra gällande i fråga om varans hållbarhet. Funktionsgarantins effekt att undanröja tvister om en varas hållbarhet torde ha ett stort rättsekonomiskt värde såväl för konsumenterna som för säljare och tillverkare och därmed överhuvudtaget för handeln med massproducerade kapitalvaror.

²⁹ Enligt 4 § i 1973 års konsumentköplag var det däremot i princip möjligt för en säljare att begränsa verkningarna av en garanti som utformats enbart som en skyldighet att avhjälpa fel under garantitiden. Jfr prop. 1973:138 s. 186 ff. med diskussion om skillnaden mellan felansvaret i garantifall och andra fall.

³⁰ Se till det sagda prop. 1984/85:110 s. 57. Jfr SOU 1979:36 s. 280. Beträktelsesättet har som sagt övertagits i den nya köprättsliga lagstiftningen, men synes inte ha särskilt motiverats av dep. chefen.

³¹ Prop. 1989/90:89 s. 111.

Omkastningen av bevisbördan för orsaken till varans försämring omtalas inte sällan som särskilt betydelsefull. Otvivelaktigt stärker den i viss mån konsumentens situation, men knappast på något radikalt sett, eftersom beviskravet måste vara milt även om bevisbördan ligger kvar på köparen enligt huvudregeln för fel. Ur allmänna synpunkter är i varje fall bevisbördeomkastningen av ringa betydelse jämfört med nyttan av att tiden för en varas funktionsduglighet preciseras.

Som framgått har utställandet av en funktionsgaranti blivit mera betungande för en säljare enligt KKL än vad som var fallet enligt 1973 års lag. Dels kan säljaren inte längre begränsa skadeståndsansvaret till skälig ersättning för köparens förlust. Dels kan säljarens ersättningsskyldighet ibland bli ganska omfattande, särskilt om man i rättstillämpningen följer de mycket konsumentvänliga förarbetsuttalandena om rätt till ersättning för olägenheter och obehag.

Ersättningskrav från en konsument enligt de principer, som utvecklats i förarbetena, är säkert inte alltid så lätta att hantera i praktiken. Detta förhållande åberopades ju av köplagsutredningen (liksom senare i flera riksdagsmotioner) mot en reglering genom vilken all rätt till ersättning gjordes tvingande.³² Som någon sagt mig vid samtal om rättsläget: "Personalen i butiker och hos leverantörer, som skall ta hand om kundernas klagomål och gärna vill se till att kunden får en felfri vara, är inte några justitieråd när det gäller att bedöma vilken ersättning, som en kund har rätt till." En ytterligare komplikation är att konsumentens anspråk enligt KKL naturligt nog riktas mot säljaren, samtidigt som denne normalt måste kunna föra tillbaka vad han utgett i ersättning genom regresskrav mot tillverkare eller leverantör. En överenskommelse om ersättningen till en konsument i ett komplicerat fall kan därför förutsätta enighet såväl mellan konsumenten och säljaren som mellan säljaren och hans leverantör. — Det är dock svårt att förutse i vilken mån som olika typer av ersättningsanspråk verkligen kommer att framställas i praktiken.

Det är närmare besett högst begripligt att särskilt leverantörer eller tillverkare i vissa branscher blivit oroade av rättsläget och funnit ett behov av att se över sina garantiåtaganden. Det har på kort tid kommit fram en provkarta av olika lösningar på marknaden.

För bilbranschen föreligger en överenskommelse mellan konsumentverket/KO och Bilindustriföreningen om en ändrad lydelse

³² Se ovan vid not 11–14. Den i prop. anvisade möjligheten att jämka ett oskäligt betungande skadestånd är inte precis ägnad att minska de nu diskuterade utredningssvårigheterna utan medför att ytterligare en svår bedömningsfråga läggs till de övriga.

av den s. k. nybilsgarantin. Därigenom bibehålls en funktionsgaranti för ett år efter leveransdagen eller för en körsträcka på 3 000 mil, om körsträckan uppnås på kortare tid än ett år. Garantin innebär ett avhjälpningsåtagande med ett tillägg om att en konsument har rätt att göra de påföljder gällande mot säljaren som anges i konsumentköplagen. Det sakliga innehållet är invändningsfritt enligt KKL.³³

Generalagenten för åtminstone någon biltillverkare har emellertid börjat tillämpa en ren reparationsgaranti för tre år. Efter anmärkning av konsumentverket, att ett så avgränsat åtagande är oförenligt med 21 § KKL om funktionsgarantier, torde denna garanti komma att ändras.

Inom "vitvarubranschen", dvs. handeln med hushållsmaskiner som spisar, kyl- och frysskåp, tvättmaskiner m. m., har den dominerande leverantörsföreningen infört en s. k. trygghetsförsäkring. Denna tecknas av leverantören av en hushållsmaskin med konsumenten som försäkringshavare. Försäkringen utgör en obligatorisk del av köpet. Konsumenten erhåller dels villkoren för försäkringen, dels villkoren för köpeavtalet med återförsäljaren-detaljisten. Köpevillkoren återger en del av reglerna i KKL och är i och för sig helt invändningsfria.

Trygghetsförsäkringen är utformad som en ren allriskförsäkring och inte villkorstekniskt upplagd för att täcka säljarens felansvar enligt KKL. Försäkringsperioden är två år från dagen för inköpet av varan; perioden kan förlängas genom särskilt avtal vid köpet. Försäkringen täcker kostnaden för reparation eller likvärdig apparat genom återförsäljarens/serviceverkstadens försorg, dock högst till ursprungligt inköpspris, men någon som helst kontantersättning utgår inte.

Ett försäkringsfall föreligger om en inköpt apparat skadats "genom plötslig och oförutsedd händelse". Ett sådant rekvisit uttrycker ju den centrala tanken bakom all sakförsäkring och olycksfallsförsäkring: det är de oväntade händelserna som är försäkringsbara. Samtidigt är det klart att konstruktörerna av försäkringen räknat med att försäkringen till sin *effekt*, om än inte till sitt påstådda syfte, skall erbjuda konsumenten en lika stor fördel som en funktionsgaranti. Försäkringen tänkes nämligen göra det ointressant på vilket sätt försämringen av varan visar sig efter leveransen. Därigenom fångar man in även sådana fall som tidigare föll under funktionsgarantierna för viss tid, men man behöver inte tala om fel överhuvudtaget. I realiteten tycks man dock vara mycket

³³ Sambandet mellan de olika punkterna i nybilsgarantin är dock enligt min mening knappast lättbegripligt för konsumenten.

medveten om att försäkringen täcker vissa felfall. Från början fanns en liten självrisk för konsumenten. Den har man redan tagit bort, synbarligen eftersom den är oförenlig med säljarens felansvar.

Vad nu gäller för- och nackdelar för konsumenterna av försäkringslösningen, så tycks en bakomliggande tanke verkligen vara att man vill ge konsumenten samma fördel som en funktionsgaranti med åtagande att avhjälpa fel har inneburit. Otvivelaktigt uppkommer dock otillfredsställande effekter. Konsumenten får inbakad i köpet en allmän sakförsäkring, som han inte bett om, mot olycks-händelser med varan. Skador på grund av stöld, vattenskador, brand eller sönderfrysning täcks redan av hemförsäkringen, och någon särskild "otursförsäkring" vid oaktsam hantering av varan kanske den enskilde konsumenten inte alls tycker är nödvändig. Fördelen av försäkringen är att det utgår ersättning utan att man alls behöver efterfråga orsaken till en funktionssvikt hos varan under försäkringstiden; *såttillvida* fyller försäkringen samma funktion som en funktionsgaranti.

Ur ren försäkringssynpunkt kan ifrågasättas om rena felfall alls bör täckas av försäkring; försäkringsinspektionen har uppmärksammat den frågan. — Vidare faller det naturligtvis i ögonen att försäkringen innefattar enbart en rätt för konsumenten att få ett fel eller en skada avhjälpt eller att få omleverans. Men säljaren bär enligt 21 § KKL ett oinskränkt skadeståndsansvar (kontrollansvar) för fel, om säljaren eller någon för hans räkning åtagit sig att "under viss tid svara för varan eller en del därav eller för en egenskap hos varan". — Samspelet mellan försäkringen och villkoren för köpet (jfr ovan) är dessutom utformat på ett sätt som är svårt att genomskåda för konsumenten. Enligt försäkringen har han under försäkringstiden rätt till avhjälpande av skada eller fel eller till omleverans. Enligt köpevillkoren kan dock konsumenten, om det föreligger funktionssvikt hos varan som utgör fel enligt en allmän bedömning, göra alla påföljder gällande enligt KKL. Denna rätt kan konsumenten med hänsyn till försäkringens utformning lätt nog förbise.

Frågan är hur kostnaden påverkas. Enligt en uppgift från konsumentverket blir t. ex. ett kylskåp ungefär 150 kr dyrare genom att försäkringspremien inbakats i priset. Men även om premien uppgår till det beloppet, kan man från branschens sida höra invändningen, att skaderegleringen totalt sett ändå blir billigare genom försäkringen.

På marknaden har även införts en allriskförsäkring som öppet täcker även funktionsfel hos såld vara. Så är fallet med en försäkring i Folksam som KF tillhandahåller köpare av en hel rad

olika varugrupper. Försäkringen täcker, med vissa undantag, "funktionsfel samt skada på eller förlust av vara på grund av plötslig och oförutsedd händelse". I huvudsak synes denna försäkring föranleda samma problem som nyss berörts på tal om "trygghetsförsäkringen" i vitvarubranschen.

Genom ansökningar den 25 februari 1991 har konsumentombudsmannen till marknadsdomstolen instämt två stora företag, som använder sig av de här nämnda försäkringarna, dels Konsumentföreningen Stockholm med omnejd, dels Electrolux med yrkanden enligt både lagen om avtalsvillkor i konsumentförhållanden (avtalsvillkorlagen) och marknadsföringslagen.

I fråga om avtalsvillkorlagen har KO gjort gällande att försäkringen är att jämföra med en garantiliknande utfästelse enligt 21 § KKL, och att flera (av KO närmare angivna) försäkringsvillkor vid en sådan tillämpning kan komma att strida mot de tvingande reglerna i KKL. Villkoren ifråga borde enligt KO förbjudas som oskäliga mot konsumenten enligt 1 § avtalsvillkorlagen. — Med åberopande av 3 § marknadsföringslagen har KO vidare yrkat åläggande för företagen att lämna tydligare information till konsumenten om de köprättsliga rättigheterna vid sidan av försäkringen.

Här skall de aktuella målen hos marknadsdomstolen inte diskuteras vidare. Däremot kan tilläggas några mera allmänna synpunkter. Ur konsumenternas synpunkt är försäkringslösningen naturligtvis inte önskvärd, i varje fall inte om den försvårar för konsumenten att tillvarata sina rättigheter enligt KKL.³⁴

Bakom försäkringslösningen tycks också finnas en förhoppning om att skaderegleringen skall kunna förenklas och bli enhetlig genom att den i tivelaktiga fall skall överlämnas till ett försäkringsbolag. Den tanken är dock såtillvida misslyckad, att försäkringen som sådan inte ger konsumenten rätt till full ersättning enligt KKL för det fall att varan har ett fel. Kanske har försäkrings-tanken byggt på en missuppfattning av felbegreppets innehåll, när det inte föreligger någon tidsmässig garanti. Även utan någon funktionsgaranti bär ju säljaren ett oinskränkt skadeståndsansvar för varans funktionsduglighet (jfr ovan under 4). Möjligen har man, när försäkringen konstruerats som ett tänkt surrogat för en tidsmässig garanti, inte riktigt förstått detta.

När det nu enligt 21 § KKL blivit omöjligt för säljare och leverantörer att begränsa rättsföljderna av en funktionsgaranti, får man räkna med att funktionsgarantierna för så pass långa tider, som

³⁴ En helt annan sak är att det låter sig diskuteras om säljaren bör ha möjlighet att genom ett försäkringsavtal, vilket inte angår köparens situation, täcka åtminstone vissa fall av sitt eventuella skadeståndsansvar på grund av fel i varan genom försäkring.

enligt äldre lag förekommit på marknaden, kan komma att försvinna för en del varuslag. En sådan utveckling vore olycklig för både köpare, säljare och leverantörer med hänsyn till funktionsgarantiernas rättsekonomiska funktion att undanröja tvister om vilka hållbarhetskrav som kan ställas på olika varor eller på komponenter i en vara.

Skärpningarna i KKL av säljarens ansvar har tillkommit i en synnerligen konsumentvänlig anda. Nu visar sig baksidan, när det blivit mera betungande för en säljare, och därmed för leverantörer i "bakre led", att genom en funktionsgaranti utsträcka sitt ansvar utöver vad som eljest skulle gälla. En fråga för sig är om inte skadeståndsansvaret enligt KKL blivit både för omfattande (enligt lagförarbetena) och "för tvingande". På tal om funktionsgarantier är det i varje fall svårt att inse varför inte en säljare kan få göra ett åtagande, som ger konsumenten en begränsad förmån utöver de påföljder som är tvingande enligt KKL. Visserligen är det sant att ett begränsat åtagande kan tänkas leda till oklarhet i förhållande till vad som gäller vid en vanlig felbedömning.³⁵ Styrkan i detta argument förutsätter emellertid att det särskilda åtagandet täcker även det felansvar som kan göras gällande enligt lagens tvingande regler. I så fall torde oklarhet verkligen kunna uppkomma, låt vara att den kan undanröjas genom tillräckligt tydlig information till konsumenten om möjligheten att göra gällande säljarens fulla ersättningsskyldighet enligt KKL. Även med tillräckligt tydlig information därvidlag skulle man dock gå miste om den rättsekonomiska funktionen hos en tidsbestämd garanti, dvs. att det redan vid köpet klarläggs vilken hållbarhetstid som skall gälla som underlag för de tvingande påföljderna enligt lagen.

Om emellertid ett särskilt åtagande kan utformas på ett sätt som gör att det inte flyter ihop med det vanliga felansvaret, är det svårt att inse varför inte det särskilda åtagandet skulle kunna godtas. De försäkringar som konstruerats som allriskförsäkringar men som dessutom får inkludera felansvaret är, som redan framgått, inte tillfredsställande ur denna synpunkt. En lösning, som kanske kan vara värd att överväga, är däremot följande tvåstegsförfarande.

(1) För olika varuslag eller komponenter i en vara skulle man söka precisera riktlinjer för den tid efter leveransen som en köpare alltid bör kunna kräva att varan eller komponenten skall vara funktionsduglig. Med ledning därav skulle funktionsgarantier utformas för denna minsta tid, och konsumenten blir, såsom lagen är utformad, för samma tid tillförsäkrad alla påföljdsomöjligheter enligt KKL. Samtidigt får inte bara köparen utan även säljaren fördelen

³⁵ Jfr argumenten ovan före not 29.

av att man kommer ifrån behovet av individuella hållbarhetsbedömningar från fall till fall.

(2) Mot bakgrunden av en redan lämnad funktionsgaranti för viss tid kan man diskutera om inte en säljare eller tillverkare kan göra ett ytterligare, fristående åtagande att reparera varan eller en komponent om den försämras under en angiven tidsperiod efter garantitidens utgång. Detta tilläggsåtagande skulle inte vara förenat med andra påföljder enligt lagen.

Den skisserade lösningen med ett säljaråtagande i två steg innebär i det andra steget ett frångående av det omedelbara innehållet i lagreglerna om innebörden av en tidsmässig garanti, dvs. att fel skall anses föreligga i samma mån som säljaren åtagit sig att under viss tid svara för varan. Detta innebär inte något problem enligt 21 § KöpL, eftersom lagens regler är dispositiva. Däremot kan det diskuteras om lösningen är förenlig med den tvingande regeln i 21 § KKL. Lösningen innebär en inskränkande tolkning av lagrummet på så sätt att enbart den grundläggande funktionsgarantin för viss tid men inte det längre gående avhjälpningsåtagandet får påverka bestämningen av vad som skall anses som fel och utgöra underlag för alla påföljder enligt lagen. Tolkningen är fullt möjlig — ja rent av rekommendabel — om den grundläggande garantitiden sätts så lång att man därunder fångar in alla fall då fel på grund av bristande hållbarhet kan föreligga vid en fri bedömning utan stöd av garantin. Med denna utgångspunkt kommer nämligen tilläggsåtagandet om avhjälpande under ytterligare tid inte i konflikt med lagrummets ändamål, att konsumenten inte skall vilseledas om sina rättigheter.

En modell med dubbla säljaråtaganden blir särskilt lätt att använda, om den ursprungliga garantitiden anges till två år från det att köparen tagit emot varan, dvs. lika länge som säljarens felansvar utan garanti kan göras gällande (32 § 2 st. KöpL, 23 § 3 st. KKL). I så fall underlättar man felbedömningen angående vilka krav som kan ställas på varans hållbarhet samtidigt som köparen utan risk för vilseledande får ett fristående avhjälpningsåtagande för en senare tidsperiod. Jag kan emellertid inte alls bedöma i vad mån en så lång garantitid som två år är realistisk för olika typer av varor eller komponenter i en vara.

Oavsett längden av den ursprungliga garantitiden skulle modellen dock ha ett par olika fördelar. Dels skulle man bevara den rättsekonomiska fördelen av funktionsgarantiernas fortsatta existens. Dels skulle reparationsåtaganden därutöver kunna bli ett konkurrensmedel för tillverkare, vilka önskar konkurrera med den

särskilt höga funktionssäkerheten hos sina produkter; bilbranschen torde vara det bästa exemplet.

Den osäkerhet om funktionsgarantiernas framtid som uppkommit efter ikraftträdandet av KKL beror på ett reellt problem. Lagstiftningens synnerligen konsumentvänliga inställning har medfört en viss risk att man låter "önskemålet om det bästa bli det godas fiende". Denna situation har skapats genom lagstiftningen, inte genom säljare och tillverkare. Det är visserligen i och för sig begripligt att KO (och konsumentverket) liksom försäkringsinspektionen genast intresserat sig för de föga lyckade försäkringslösningar som uppenbarat sig på marknaden. Enligt min mening har det dock samtidigt saknats en konstruktiv dialog om hur man bäst skall bemästra det nya rättsläget. I massmedia har de berörda leverantörerna utpekats, med visst underlag i uttalanden av olika myndighetspersoner, som mer eller mindre samvetslösa. Detta har lett till en mycket onyanserad diskussion. En sådan utveckling skapar inte den bästa grogrunden för långsiktigt tillfredsställande förhandlingslösningar.

Det får här bli en avslutande förhoppning att man i olika branscher och i samarbete med konsumentverket skall kunna komma fram till former för bevarande av såväl de tidsbestämda funktionsgarantierna som användning av kvalitativ hållbarhet som ett konkurrensargument.

Skulle funktionsgarantierna försvinna får vi å andra sidan räkna med att rättspraxis efter hand kan utarbeta tidsmässiga tumregler för olika varugrupper för vilken funktionell hållbarhet av varan, som kan krävas redan enligt en vanlig felbedömning. För närvarande är rättsläget därvidlag synnerligen obestämt.